

PROMOVAREA CULTURII NAȚIONALE PRIN DIASPORĂ

THE PROMOTION OF NATIONAL CULTURE THROUGH DIASPORA

ANASTASIA OCERETNÎ,

conferențiar universitar, doctor în sociologie,
Universitatea de Stat din Moldova

Procesele migratorii au determinat formarea unor grupuri etnice compacte departe de țara de origine, grupurile de diasporă fiind larg abordate în contemporaneitate. Comunitățile diasporale sunt parte componentă a tuturor țărilor lumii. Studiul acestor comunități este determinat atât de rolul acestora în dezvoltarea economică a țării de origine cât și de păstrarea și promovarea culturii naționale. Prin valorile promovate are loc o reunificare a membrilor diasporei. Pe parcursul istoriei diaspora a fost asociată cu influențe social-politice și economice, dar și culturale: ea are rolul de a crea noi curente culturale, idei și instituții.

Cuvinte-cheie: cultură, valori naționale, diasporă, transfer cultural

Migration processes caused the formation of compact ethnic groups away from home, diaspora groups being widely discussed in contemporary times. The diaspora communities are characteristic of all countries. The study of these communities is determined by their role in the economical development of home countries and in preserving and promoting national culture. Through the promoted values is realized a reunification of diaspora members. Throughout history diaspora was associated with socio-political, economical and cultural influences: its aim is to create new cultural trends, ideas and institutions.

Keywords: culture, national values, diaspora, cultural transfer

Diaspora, ca obiect de cercetare, nu poate fi atribuită exclusiv preocupărilor cercetătorilor din domeniul științelor sociale din contemporaneitate. Investigarea, din perspectivă interdisciplinară a diasporei, este determinată în prezent de amplificarea proceselor migratorii la nivel mondial: unele studii identifică că, în ultimii 50 de ani, numărul migranților a crescut de 3 ori, fiecare al 35-lea locuitor al globului fiind migrant [1]. Dacă, în abordările incipiente asupra acesteia, se punea accentul pe o interpretare negativă a schimbării locului de trai în context discriminatoriu și opresiv, atunci, în prezent, cercetătorii se concentrează pe beneficiile unor identități multiple (creolizare), crearea de noi „case” departe de țara de origine și multiplele oportunități de mobilitate determinate de procesele de globalizare [2, p.13]. În același timp, factorul politic manifestă interes față de comunitățile diasporale, determinat de valoarea și rolul lor în dezvoltarea țării de origine, mai ales din perspectivă economică și mai puțin din perspectivă culturală. Cu toate acestea, comunitățile diasporale contribuie la conservarea culturii naționale și la propagarea acesteia departe de țara de origine, făcând posibilă cunoașterea acestei culturi și preluarea de către băștinași a unor elemente culturale.

Analiza surselor bibliografice atestă prezența câtorva date referitoare la apariția istorică a conceptului de *diaspora*. Spre exemplu, cercetătorii Ferreol G. și Jucquois G. identifică anul 1892 ca an de referință de utilizare în limba franceză a termenului, menționându-se contribuția savantului Renan Er., care l-a abordat în lucrarea *Histoire du peuple d'Israel* [3, p.197]. Conform Oxford English Dictionary Online, în limba engleză termenul a fost utilizat inițial în anul 1876, în abordarea activităților diasporei în evanghelizarea bisericilor protestante. Cu toate acestea, termenul originar este întâlnit în *Septuaginta* (traducerea din limba ebraică în limba greacă a Vechiului Testament) în reflectarea situației comunităților evreiești din afara Palestinei în fraza „*esē diaspora en pasais basileias tēs gēs*”, ceea ce semnifică că această comunitate urma să fie „o dispersie în toate împărățiile pământului”. Astfel, termenul *diaspora* a fost asociat inițial evreilor, această comunitate diasporală fiind considerată arhetipul acestui fenomen istoric de migrație la scară mare, zeci de milioane de evrei fiind răspândiți astăzi în întreaga lume [3, p.197-198]. În contemporaneitate, termenul de diasporă a intrat în uz științific după a doua jumătate a secolului XX, nemaifiind asociat exclusiv cu etnicii evrei. Acest fapt este evidențiat în studiile cercetătorului Brubaker R., care, în anul 2005, relevă utilizarea la scară largă a conceptului de diasporă, fiind posibil de aplicat la orice populație care este într-o anumită măsură dispersată în spațiu. Cercetătorul a efectuat o analiză documentară a surselor la tematica dată, publicate în anii 1900-1910, identificând că 17 din 18 lucrări publicate reflectau problematica diasporei evreiești. În cazul cărților publicate în anul 1960, la fel, marea majoritate a acestora erau despre comunitatea diasporală evreiască. În analiza efectuată pe un eșantion de 20 de cărți (din totalul a 253 de cărți publicate în anul 2002), doar 2 au fost în legătură cu cazul evreiesc, în celelalte fiind abordate alte 8 comunități diasporale [3, p.14].

Până în prezent noțiunea nu este clar definită, constituind, astfel, un câmp fertil de discuție în cercul cercetătorilor. Conform *Dicționarului Merriam* diaspora este definită ca un grup de persoane care trăiesc în afara țării în care au trăit ei sau strămoșii lor [4]. Această definiție poate fi completată cu cea expusă în *Социологический энциклопедический словарь*, conform căruia diaspora este concepută ca strămutarea unei părți a populației (comunității etnice) în alte țări decât cele de origine, prin păstrarea sentimentului de identificare cu patria [5, p.71]. Deseori, în prezent este citată definiția cercetătorului Scheffer G., conform căreia diaspora modernă reprezintă grupuri etnice minoritare de migranți, care locuiesc și acționează în țările gazdă, dar mențin legături puternice sentimentale și materiale cu țările lor de origine [6, p.15]. În cazul legislației naționale, diaspora include cetățenii Republicii Moldova stabiliți temporar sau permanent peste hotarele țării, persoanele originare din Republica Moldova și descendenții lor, precum și comunitățile formate din aceștia [7].

Cercetătorul Safran W. propune următoarele elemente distinctive ale diasporei, comparând-o cu comunitățile de migranți:

- diaspora menține un mit sau o memorie colectivă a patriei lor;
- membrii diasporei privesc patria lor ancestrală ca fiind casa lor adevărată, la care se vor întoarce în cele din urmă;
- membrii diasporei sunt antrenați în restaurarea sau menținerea patriei în sensul securității și prosperității ei;
- patria reprezintă un punct de referință în formarea identității lor [8, p.5].

În același timp, putem identifica unele criterii de distingere a diasporei: *dispersarea spațială*; *orientarea spre patrie*, care sunt văzute ca sursă de valori, identitate și loialitate; *menținerea unor granițe*, manifestată prin păstrarea unei identități distinctive în relație cu societatea-gazdă, posibil de menținut doar prin neasimilarea elementelor culturale noi. De altfel, menținerea granițelor este un criteriu relevant în constituirea diasporei. Comunitatea diasporală se caracterizează prin solidaritate activă, relații sociale intense, fapt pentru care unii cercetători identifică apartenența la o diasporă ca o stare de spirit.

Pe parcursul timpului, crearea comunităților de diasporă a fost favorizată de o multitudine de factori, printre care: marile crize economice, exodurile, foametea, epurările etnice excesive și reciproce (Europa balcanică a anilor 90), expulzările (mexicanii din SUA în 1954), genocidurile (evreii, arme-

nii etc.), războaiele de cucerire a teritoriilor, cele interetnice, politice sau religioase [3, p.198]. Putem conchide că trecutul dramatic al omenirii a contribuit la dispersarea a numeroase popoare. În prezent, însă, nu mai putem considera acest factor drept unic în explicarea diasporei.

Uneori, procesele de globalizare antrenează mișcări migratorii foarte ample, care conduc la crearea și organizarea de comunități diasporale pe alte teritorii. Acest fapt poate fi identificat cu ușurință în cazul diasporei chinezești care își formează renumitele „chinatowns” în metropolele din Occident [3, p.199]. Aceste mișcări au favorizat abordarea diasporei dintr-o altă perspectivă. Spre exemplu, Cohen R., în analiza diasporei, se debarasează de modelul istoric, în care se pune accentul pe originile traumatice în explicarea și justificarea întemeierii comunității pe un pământ străin. Cercetătorul susnumit consideră că diaspora nu mai poate fi explicată ca fiind un fenomen migrator forțat, dar ca o migrație benevolă. În lucrarea *Global Diasporas: An Introduction*, Cohen R. identifică patru tipuri de diaspora în dependență de factorii care au contribuit la formarea acestora:

- *victimă (victim diaspora)* – împrăștierea populației de pe teritoriile lor ancestrale sau stabilirea unui alt domiciliu ca o consecință a unor evenimente decisive;
- *muncă (labor diaspora)* – mișcarea sau migrarea persoanelor în afara țării de origine în căutarea unui loc de muncă;
- *imperială (imperial diaspora)* – strămutarea populației în scop de expansiune;
- *comercială (trade diaspora)* – rețelele de comercianți care transportă, cumpără și vând bunuri pe distanțe lungi, aceștia fiind în căutarea noilor piețe de comerț și dezvoltare [6, p.15].

Astfel, formarea diasporei nu mai poate fi asociată doar cu o migrare forțată, dar și cu una benevolă, în contextul în care, în țara de destinație, sunt condiții social-economice, culturale deosebite de țara de origine. Este exemplul cetățenilor europeni din SUA, Canada sau Australia, care au emigrat voluntar în vederea realizării unor proiecte personale. Analiza situației date este realizată pe larg de cercetătorii Thomas W.I. și Znaniecki F., în lucrarea *The Polish Peasant in Europe and America. Monograph on an Immigrant Group (1918-1920)*, în cinci volume fiind analizate 764 de scrisori ale migranților polonezi expediate rudelor din Europa. Cercetătorii au arătat că dezvoltarea și construcția identitară a grupului diasporal sunt deficitare realizate, atestându-se lipsa unei perspective de dezvoltare coerentă pe un teritoriu „străin”.

Arhetipul diasporei se bazează pe ideea că totalitatea membrilor acesteia creează prin migrare o nouă comunitate transnațională și omogenă, cu un puternic sentiment de apartenență și cu un proiect de viitor pe plan politic, social și cultural. Este exemplul clasic al comunității diasporale armene, care s-a organizat ca grup de presiune pentru a obține, printr-o recunoaștere internațională, o reparare a greșelii istorice – de a i se face dreptate în fața Turciei [3, p.200]. Grupurile diasporale pot exercita, în același timp, presiune asupra țărilor de origine în ceea ce privește realizarea justiției sociale, asupra schimbărilor care pot să afecteze cultura și evoluția statului.

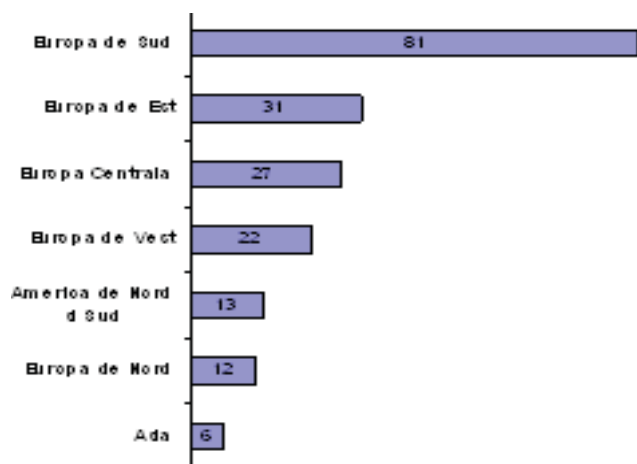
Este bine cunoscut faptul că nu în toate situațiile grupurile migrante reușesc să se consolideze în comunități diasporale, caracterizate prin ansambluri durabile care să poată fi numite diasporă. Profesorul Scheffer G. a încercat să stabilească în analizele sale cele mai numeroase comunități „istorice” de diasporă, considerând că cea mai numeroasă este diaspora chineză cu peste 35 mln. de persoane. În clasamentul acestuia mai sunt incluse: diaspora indiană (mai mult de 9 mln.), diaspora evreiască (peste 8 mln.), diaspora români (peste 8 mln.), diaspora armeană (peste 5,5 mln.), diaspora greacă (peste 4 mln.), diaspora germană (peste 2,5 mln.). Printre comunitățile diasporale contemporane cea mai numeroasă este cea afro-americană cu peste 25 mln. de persoane, fiind urmată de diaspora curdă (14 mln.), irlandeză (10 mln.), italiană (8 mln.), poloneză și ungară (cu peste 4,5 mln. fiecare), turcească și iraniană (cu peste 3,5 mln.), japoneză (3 mln.) etc. [1]. În același timp, se relevă prezența unei diaspore rusești destul de numeroasă, fiind estimată la 25 mln. de persoane [8, p.11].

Procesul de formare a comunităților diasporale este atât de intens încât nu există țară care să fie departe de acest fenomen. În cazul Republicii Moldova formarea diasporei moldovenești este legată în

mare parte de migrarea cetățenilor moldoveni peste hotare, în speranța asigurării unui trai decent. În prezent, însă, se atestă o migrare din motive socio-culturale.

Se atestă comunități diasporale în peste 30 de state, în total fiind înregistrate peste 200 de asociații ale moldovenilor peste hotare: Italia (50), Federația Rusă și Ucraina (16), Franța (12), Portugalia (10), Grecia (7), România (6), Canada și SUA (5), Marea Britanie (4 asociații), Elveția și Germania (3), Belgia, Letonia, Lituania, Suedia și Estonia (2), Austria, Azerbaidjan, Belarus, Bulgaria, Cehia, Israel, Norvegia, Spania, Ungaria, Kazahstan (1) [9].

Fig.1. Distribuția teritorială a asociațiilor diasporale a moldovenilor (anul 2013).

Sursa: Raportul de activitate al BRD, an. 2013. Ț

În același timp, conform Biroului pentru relații cu diaspora (BRD), marea parte a asociațiilor moldovenilor sunt concentrate în Europa și mai puțin în America sau Asia (vezi Figura 1.). Studiile sociologice desfășurate de către Organizația Internațională pentru Migrație atestă faptul că grupurile de migranți moldoveni se concentrează în anumite țări, grupându-se după localitatea de origine. Spre exemplu, s. Mereni, r. Anenii Noi este satul cu cel mai mare număr al migranților în Italia; or. Ungheni este orașul cu un mare număr de migranți în Portugalia; s. Corjeuți, r. Briceni este satul cu cel mai mare număr al migranților în Franța; s. Costești, r. Ialoveni este satul cu cel mai mare număr al migranților în Marea Britanie [10, p.21].

Consolidarea comunităților diasporale se face în jurul unor valori comune reflectate în identitatea culturală și națională. Identitățile culturale reflectă experiențe istorice și coduri culturale comune care conferă sentimentul de „un popor”, cu granițe și referințe social-istorice clar stabilite, neschimbătoare și continui. Aceste comunități reprezintă și promovează o cultură diferită de cea a țărilor în care sunt localizate, păstrând adesea legături strânse cu țara și cultura de origine, precum și cu alte comunități de aceeași origine, în scopul păstrării culturii. Astfel, **diaspora este în esență un fenomen cultural**. Marea majoritate a statelor membre ale Consiliului Europei, spre exemplu, recunosc existența propriilor lor diaspore culturale. La fel, majoritatea statelor sunt „gazdă” pentru un număr mare de culturi diasporale.

Comunitățile diasporale constituie rețele veritabile, prin care are loc schimbul intelectual, cultural educațional dintre țara de origine și celelalte țări. Membrii acesteia constituie un factor important în promovarea diversității culturale, toleranței și educației interculturale. În aceeași ordine de idei, cercetătorii Kilduff M. și Corley K.G. menționează faptul că dezvoltarea unor civilizații distincte nu s-a putut realiza decât în contextul importului de cunoștințe și experiențe realizat de membrii comunităților diasporale [11, p.1]. Astfel, membrii comunității diasporale sunt purtătorii unui **capital cultural**, care constă în valori, competențe, limbă, obiceiuri, experiențe de viață. În momentul în care părăsesc țara de origine pentru a se alătura unei alte țări, ei aduc anumite aspecte ale culturii proprii ca parte a strategiilor identitare. Aceste elemente sunt în continuare reproduse de către acești membri

anume pentru a se asigura conservarea identității naționale. Însă, aceste elemente nu vor forma cultura originară, dar va fi creată o „*cultură virtuală*” care va îngloba în sine unele caracteristici de bază ale culturii originare [11, p.2]. În consecință, membrii comunităților diasporale reprezintă adevărați „ambasadori” culturali, fapt valorizat de marea majoritate a guvernelor.

În prezent se atestă situația în care țările de origine sunt interesate în atragerea talentelor și a resurselor diasporei, iar țările de destinație pun accentul pe creșterea eficienței asistenței acestora pentru dezvoltarea socială. Indiferent de tipul de țară, este cert următorul lucru: diaspora are un rol important în procesul de dezvoltare și transformare socială. În acest context, pentru consolidarea relațiilor cu diaspora în unele state sunt create ministere sau departamente care au ca obiectiv menținerea legăturilor cu diaspora, în vederea implicării acestora în dezvoltarea economică și socială a țării de origine. Este cazul Georgiei în care este creat un minister (Ministerul pe Problemele Diasporei) sau al Republicii Moldova (Biroul pentru Relații cu Diaspora). O strategie guvernamentală axată pe diasporă ar trebui să includă următoarele elemente: identificarea scopurilor, cartografierea diasporei din punct de vedere geografic și al competențelor, crearea unor relații bazate pe încredere între guvernul țării de origine și diasporă, mobilizarea diasporei pentru a contribui la dezvoltarea durabilă [12, p.23]. Finalitatea acestor strategii constă în stabilirea diasporei în calitate de partener veritabil de dezvoltare al țării de origine. În concluzie, menționăm că finalitățile date ar trebui să fie conștientizate de autorități, mai ales în contextul fluxurilor migraționale intense, în care diaspora ar juca un rol important în conservarea culturii naționale¹.

Referințe bibliografice

1. КОНДРАТЬЕВА, Т.С. *Диаспоры в современном мире: эволюция явления и понятия*// [online] Disponibil pe Internet Disponibil pe: <http://world.lib.ru/k/kim_german_nikolaewich/2020.shtml> [citată la 15.04.2015].
2. TOTORICAGÜENA, G. (ed.) *Opportunity Structures in Diaspora Relations: Comparisons in Contemporary Multi-level Politics of Diaspora and Transnational Identity*, Reno, Nevada, Center for Basque Studies, University of Nevada Press, 2007. [online] Disponibil pe Internet Disponibil pe: <https://basque.unr.edu/docs/opportunity_structures-web.pdf> [citată la 13.04.2015].
3. FERREOL, G.; JUCQUOIS, G. *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*. Iași: Polirom, 2005.
4. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/diaspora> [citată la 2.04.2015].
5. ОСИПОВ, Г.В. (коорд.) *Социологический энциклопедический словарь*. Москва: ИНФРА М-НОРМА, 1998.
6. *Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development. A Handbook for Policymakers and Practitioners in Home and Host Countries*. OIM. MPI. 2012. [online] Disponibil pe Internet: <http://publications.iom.int/bookstore/free/Diaspora_Handbook_EN_For_Web_28May2013.pdf> [citată la 2.04.2015].
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 780 din 19.10.2012, art.7. Monitorul Oficial 221 din 23.10.2012.
8. BRUBAKER, R. The 'diaspora' diaspora. In: *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 28. Nr.1, 2005. p.1-19. [online] Disponibil pe Internet: <http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/29_Diaspora_diaspora_ERS.pdf> [citată la 15.04.2015].
9. *Asociații obștești ale diasporei moldovenești înregistrate în țările de reședință*. Situația la 01.12. 2013. [online] Disponibil pe Internet: <<http://www.diaspora.md/files/files/LISTA%20-%20asociatii%202013.pdf>> [citată la 3.04.2015].
10. CHEIANU-ANDREI, D. *Cartografierea diasporei moldovenești în Italia, Portugalia, Franța și regatul Unit al Marii Britanii*. Chișinău: OIM, 2013. [online] Disponibil pe Internet: <http://www.iom.md/attachments/110_raportfinalrom.pdf> [citată la 27.03.2015].
11. KILDUFF, M.; CORLEY, K.G. *The Diaspora Effect: The Influence of Exiles on Their Cultures of Origin*. În: *M@n@gement*, Vol. 2, No. 1, 1999, p.1-12. [online] Disponibil pe Internet: <<http://www.management-aims.com/PapersMgmt/21Kilduff.pdf>> [citată la 13.04.2015].
12. *Raport de activitate al Biroului pentru relații cu diaspora al Cancelariei de Stat*. 2013. [online] Disponibil pe Internet: <www.cancelaria.gov.md/download.php?file...> [citată la 1.04.2015].

¹ Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului instituțional 15.817.06.21F *Politicele Republicii Moldova în domeniul diasporei în contextul acordului de asociere cu Uniunea Europeană: consolidarea rolului diasporei în dezvoltarea statului de origine*.